

VILÁGNÉZLETEK CSATÁJA

IRTA: DR. HAJDU MIKLÓS

E mai világégés iszonyata és borzalma hozott egy nagy, korlátlan szabadságot. Mentek, mentek, legelőbb a fiatalok, aztán a korosabbak az élet szántóföldjéről a halál csatamezejére, az anyjuk, az asszonyaik adtak nekik utravaló ölelést, pogácsát, áldást, a gyerekek utánuk küldik imádságukat. Egyszerre megolvadtak a szivek, jobban éreztük egymás testvériségét, mint valaha, jobbak akartunk lenni, mint tegnap és jobbakká, kegyesebbekké, elnézőbbekké is lettünk. A nagy, féktelenül nagy szabadságot azonban (amiről beszélni akarok), a filozófia vagy ha tetszik, a metafizika adta. Nem vették észre? — ahogy felölté a világ kegyetlen fegyveres ábrázatát, tagadásnak és kétkedésnek kontemplatív tudománya mintha kiírta volna cégére alá „bevonulás miatt zárva”. És a negáció helyett mintha kiadta volna a maga szabadságos parancsát: nem bánom, ti szegény emberek, imádkozzatok! Ha jól esik, nézzetek fölfelé. Keressétek az Istent, tán megtaláljátok . . .

Vérözönnek kellett jönnie, hogy szegény és gazdag, primitív és magasabbrendűségével tetszelgő differenciálódott lélek elsóhajthassa a maga imádságát. Ez ám az igazi vallásszabadság, nem az, amit tételes törvények rideg paragrafusai szorítanak zárt formákba. Szabad imádkozni, szabad hinni. Hogy elmentek testvéreink, íme, péntek este zsúfolásig tele

a zsidó templom. És megnyitják a templomok ajtait köznap délelőttre is, jönnek, egyre jönnek apák, anyák, hogy imádkozván, erőt és bizakodást merítsenek e gyötrelmes napokban. Mi ez? A zsidó hit reneszánsza? Nem. Ez csupán a mindannyinkban szunnyadó istenhitnek föllángolása, amelyet mindig új tüze lobbant az életnek sorsdöntő szava. Üldöztetésben, a végzetnek és történelemnek legrémesebb megpróbáltatásai közepette szilárdult és edződött meg örök időkre a zsidó vallás. A világ e véres golusza ismét megerősíti e minden mulandósággal szembenéző életenergiákat.

Így hisszük, így látjuk mi, akik a zsidóságon belül nézzük e történelmi folyamatot. A mi hitünk egyben a hit erejét hirdeti, a mi hitünk a zsidó vallás nagy kulturszerepét látja és e célok világánál rajzolja elénk a fényes perspektíva ragyogó távlatát. Azonban vannak, akik másképp ítélik meg a dolgokat. A túlsó parton, ahol hit és vallás afféle kedvtelés, mint teszem az okkultizmus, spiritizmus, vagy ráolvasás, ott már más sorsát látják a vallásoknak. Azt jósolják: muljék csak el e vérözönös gyötrelmek, ítélőszék elé idéztetnek mind a tételes vallások, köztük a zsidóság is. Aki így látja a jövő alakulását, nem teli-száju demagóg, nem ex offo izgató, nem is a mindenáron atheitáskodó nagyotmondók fajtájából való, de mélyen gondolkodó, kultúrát követelő, kultúrát hirdető, nagyszerű

horizontu tudós: a magyar radikalizmus. vezére. Miközben sír a lelke az embervér láttára, azt állítja, hogy a legfőbb egyházi dignitáriusok „izzó pamfleteket gyártanak a saját háborujuk dicsőítésére, ellenséges felebarátaik gyalázására, a gyilkolás etikájának megszentelésére“. Mondhatná valaki, mindez nem tartozik a zsidóságra. Csakhogy, amikor a radikalizmus exponense a felekezeteknek a háboruval való vonatkozásait kutatja, ezt is mondja: „... legyünk igazságosak. A többi nemzetköziség is összeroskadt; a tudományos épp úgy, mint a szabadkőműves, a zsidó épp úgy mint a szocialista“. Ez jelentheti ugyebár azt a kevesebbet, hogy állván a mai vérözönös világégés közepette, erőtlenek, gyöngék, gyávák és tehetetlenek vagyunk a hatékony vétó kimondásában? Hogy nem tudunk vagy nem akarunk tiltakozni! Hogy megnyugszunk a végzet végzetszerűségében és elfogadjuk sorsdöntő szerepét a fegyvernek.*)

*) A fegyver! Ennek a háborunak milliónyi vesztesége között ha szabad és lehet fokozatokat találni, a kulturvilágnak ugyancsak fájdalmas vesztesége Jaurés martíriuma. Meghalt a tanításáért. Mit mondott a fegyverek szerepéről? „A proletár-forradalom ne mocskolódjon be a vér, gyilkosság és gyűlöletnek attól a kegyetlen szagától, mely a polgári forradalomhoz kapcsolódott“. Ezt hirdette és megölette saját hazája a maga miliciájának fegyverei kedvéért. A fegyver itt közönséges gyilkolószerszám volt. De ki tagadhatja, hogy ma a fegyver nem csupán gyilkolószerszám, de nemzetközi viták döntője és így végső eredményben békesség kovácsa. A Jaurés szavai után ugyancsak szocialista gondolatot írok ide a fegyverről. Lassale verse, ami itt következik.

Ehrwürdiger Herr! Denkt besser von dem Schwert!
Ein Schwert, geschwungen für die Freiheit, ist
Das fleischgewordene Wort, von dem Ihr predigt,
Der Gott, der in der Wirklichkeit geboren.
Das Christentum, es ward durchs Schwert verbreitet,
Durchs Schwert hat Deutschland jener Karl getauft,
Den wir noch heut den Grossen staunend nennen.
Es ward durchs Schwert das Heidentum gestürzt,
Durchs Schwert befreit des Welterlösers Grab!
Durchs Schwert aus Rom Tarquinius vertrieben,
Durchs Schwert von Hellas Xerxes heimgepeitscht,
Und Wissenschaft und Künste uns geboren.
Durchs Schwert schlug David Simson, Gideon!
Das Herrliche, das die Geschichte sah,
Und alles Grosse, was sich jemals wird vollbringen,
Dem Schwert zuletzt verdankt es sein Gelingen.

Igy, ilyen különbözőképp beszélnek a szocializmus apostolai a fegyverről. A vallás a béke hirdetője; eszmei és imádságos inkarnációját sugározza a békének minden időkben minden vallás és elsősorban a zsidó. De ma?! Mért vár a radikalizmus éppen a vallástól különvéleményt, vagy vétót? (Dr. H. M.)

Igen ám, de *végső következtetésében* már egészen másképp látja ez a megállapítás az új világrendben való elhelyezkedésünket.

Két vallás alapvető eltéréseire utal. „Az egyik az államhatalom, a kapitalizmus és a háboru vallása; a másik a nép, a szövetkezés és a pacifizmus hite. A háboru utáni idők nagy átalakulásaiban ez a két vallás *okvetlenül harcba* jut egymással. És a kultúrfejlődés mélyebb ismerői előtt nem lehet kétséges, hogy egy *új, alapvető vallási reformáció nélkül* a régi egyházi szervezet — a zsidótól a rómaiig — egyetlen *en bloc* haladásellenes, profitbiztosító és militarista gépezetté fog válni, mely *szemben fogja magával találni az új kornak minden alkotó energiáját*“. Ez ha nem is hadüzenet, de világos, hogy a hadüzenet megjósolása. Ultimátumnak mindenesetre eléggé kategórikus. Azt parancsolja a mai valóságoknak, köztük a zsidóságnak, hogy vagy átesik ama bizonyos alapvető reformáción, vagy ha nem, úgy megbirkózik vele az új kornak minden alkotó energiája. Minden igazi erő, minden tiszta hatalom, akarat és tehetség.

Ez hát egy *új háboru* a mai háboru után!? Ne lássunk a kellenél feketébben és ne higyük, hogy kombattáns sorok pusztító fegyvereinek tüze fenyegeti ezt a mai, vagy a holnapi zsidóságot. Elvégre mi akár a homokba is dughatnánk a fejünket és nyugodtan mondhatnánk, hogy az előbb említett alkotó energiákat elsősorban a keresztény egyházak ellen sorakoztatja a radikalizmus. Ha így tennénk, struccpolitikába sülyednénk, ami nem illő hozzánk. Hát inkább lássunk tisztán és tapogassuk ki bátran ezt a hadüzenetet. Erdemleges tartalmán felül követeli ezt a jeler komor szituációja, meg az, hogy aki ezt az ultimátumot szignálja, nem szavakkal babrál valaki, de az európai tudomány elitjéből való. Tehát új háboru. Ambár nem egészen bizonyos, hogy új-e, ami első látszatra ujnaltetszik. Annyi bizonyos, hogy akár Ragaz akár Foerster egyetemesebb kereszténysége (már azon a ponton, hogy egyházaik keretei

belül prédikálják a tisztább evangéliumot), nem új jelenségek. (Hat-hét esztendővel ez előtt olvastam Foersternek a gyermeknevelésről írott nagy munkáját és nem felejttem friss impresszióimat: valóban, úgy érzi sokszor az ember, mintha prófétát hallgatna.) Voltak bátor és vakmerő elődeik: reformkatholikusok, nem is szólva arról, hogy maga az egész protestantizmus tulajdonképpen reformkatholicizmus. És vajjon új-e a radikalizmusnak és a tételes vallásoknak frontbeli elhelyezkedésük? Ezt se lehetne állítani. Progresszivitás és radikalizmus már sokszor kijelölte helyét a felekezetekkel szemközt. Ugye lehet hát, hogy itt csupán a régi háborúnak, világnézletek dülő csatájának új fejezete következik. Ami azonban alapjában nem változtat azon, hogy mélységes szakadék választja el egymástól a két frontot. És most íme, szöges drótsövényeket is alkalmaz az offenzívát kezdő fél. Nem akarja, hogy a két tábor békejobbot nyújtson egymásnak. Igaz, nem zárja el végképp a béke utját, de ennek nagy ára van. Tessék átesni azon a bizonyos, alapvető, vallási reformáción!

Mielőtt tovább mennénk, ragadjuk meg két kézzel a békeajánlatban azt, ami szép, ami emberi és ami meglepetésszerűen friss a radikalizmus harcos tételében. *Vallási reformáció* az, ami az ultimátum szerint nem kétséges immáron a *kultúrfejlődés* mélyebb ismerői előtt. Vallási! Tehát olyan megújulás, amely nem rugja el sine qua nonként a vallás fundamentumát. Ez új dolog. Mert sokszor és sokan azt üzenték a radikalizmus rendíthetlenségi tájairól, hogy lomtárba a vallással és muzeumba azzal a limonádés érzélgősséggel, hogy kiki követheti a maga igaz lelkiismeretének szövegét. A háborús szöveg realitásokkal dolgozik és az eleven élet élő valóságai között látja a vallást. Sőt számol vele a fejlődés további etapjain is. Hiszen megújulásról, reformációjáról, vezető eszméinek tisztább és tisztultabb megjelenési energiáiról beszél. És ez így szebb, haladásosabb, mint az a vörös intolerancia, amely vallást, egyházat, dogmát, babonát, klerikalizmust, euka-

risztikát összezavar, mindent a poklok fenekére adresszál és rá sem ér arra eszmélni, hogy a léleknek diszkrét életével, a hittel együtt megöli az emberi gondolatot is. *Ez a radikalizmus, ez a progresszivitás* (be sokszor nyilallott szívembe ez a tudat) engem kiközösít birodalmából. Az igazi radikalizmussal sok az eszmei és érzébeli közösségem, ezért is nézem bizonyos szubjektív álmétkodással az új helyzetet.

A radikális tétel mögött egy nagyon-nagyon veszedelmes vád lappang. Az tudniillik, hogy a tételes vallások szították a háborút. Így van-e, nem-e, nem kutatom; de bizonyos, hogy aki az új hadüzenetet legelőször tudomásul vette, ugyancsak harcos indulattal visszajára fordítja a vádat és félre nem érthető körülírással sejteti, hogy ő bizony arra esküszik, hogy ezt a háborút radikálisok és szabadkőművesek idézték föl. A katolikus oldalról jövő válasz itt csucsosodik ki aztán kontraprogressziós vádirattá: „A szerb merénylet a trónörökös ellen *nem* papok vagy szerzetesek műve volt, a Narodna Obrana *nem* a kongregációnak volt profán szerve s *nem* a kongregáció házában ülésezett. Az entente szála *nem* a hivatalos kereszténység kiküldöttei fűzték oly szorosra az utóbbi években s végleg Itáliát *nem* a nagyszámu olasz klérus vette rá a hitszegésre a közep-hatalmakkal szemben. Ma csak ennyit.“ (Az aláhuzások az eredetiből valók.) Ma ennyit, de megígéri a katolicizmus védelmezője, hogy „az új korszak“ igazi alkotó energiáinak *első dolguk lesz* a hamis vádlókat ültetni a vádlottak padjára s kétségbevonhatatlan adatokkal igazolni az utókor előtt, hogy az 1914–15-iki világonflagrációnak egészen más szervezettek voltak okai, mint a katolicizmus s hogy a felelősség *minden csepp kiomló vérért* egyetlen haladásellenes és profitbiztosító érdekszövetséget terhel, amelynek azonban *nem* a római pápa, *nem* a militans püspökök és a fanatikus klérus, *nem* is a keresztény ideológia a mozgatói“. Hát kicsoda? Nemde könnyű kitalálni: szabadkőművesek, radikálisok, szo-

ciológusok és hozzájuk hasonló közveszélyes elemek.

A magyar katolicizmus visszavágott és fabrikált egy második számú hadüzenetet. Vagy ha tetszik: vérvádat. (Minden csepp kiomló vérért felelős felelősséget akaszt a szabadkőművesség nyakába.) És nem lesz nehéz sora a katolicizmusnak se a maga támadó, se védekező mozdulataiban. Ahogy már ma csoportosítja a válasz az európai vérözön okait és okozóit, nyilvánvaló, hogy ösmeri az Achilles-sarkokat, ahol a radikális haladás szervezetei sebezhetőek. A háború sok minden titokról lerántotta a titkokat fedő leplet. Nem is klerikális, nem is utramontán hasábokon, de úgynevezett prononszírozottan zsidó-liberális ujságokban, (így többek között a Frankfurter Zeitungban) bőven és részletesen kapta a publikum hivatalos leiratokkal és minden egyéb autentikumokkal hitelesített riportját annak, hogy mi módon készítette elő példának okáért az olasz szabadkőművesség a maga részéről a háborút. Aztán olvashatta a profán világ azt is, hogy a francia páholyok miképpen élesztették, hevítették a reváns gondolatát, hogy aláfűtsék a háború nacionálisan népszerű tömeghangulatát. Több se kellett az elmentábornak. És mégis kapott még ennél többet is. Az olasz szabadkőművesség otthon büszkén vállalta a maga munkáját, sőt még intencióit is kitárta a nagyvilágnak. Nem a páholyoknak, de mindenkinek. Megírtatták például, hogy a háború, amit ők hirdettek, az osztrák klerikalizmus és a Vatikán ellen irányul. És még több effélét, látszatra radikálisat, haladásosat, mindenesetre a katolicizmusnak ha nem is hitbéli élete, de politikai hatalma ellen irányulót. Csoda-e már most, ha a katolicizmus szemközt a radikalizmussal arra esküszik, hogy a mai világkonflagrációban az elfolyó vérért a szabadkőművesség felelős?

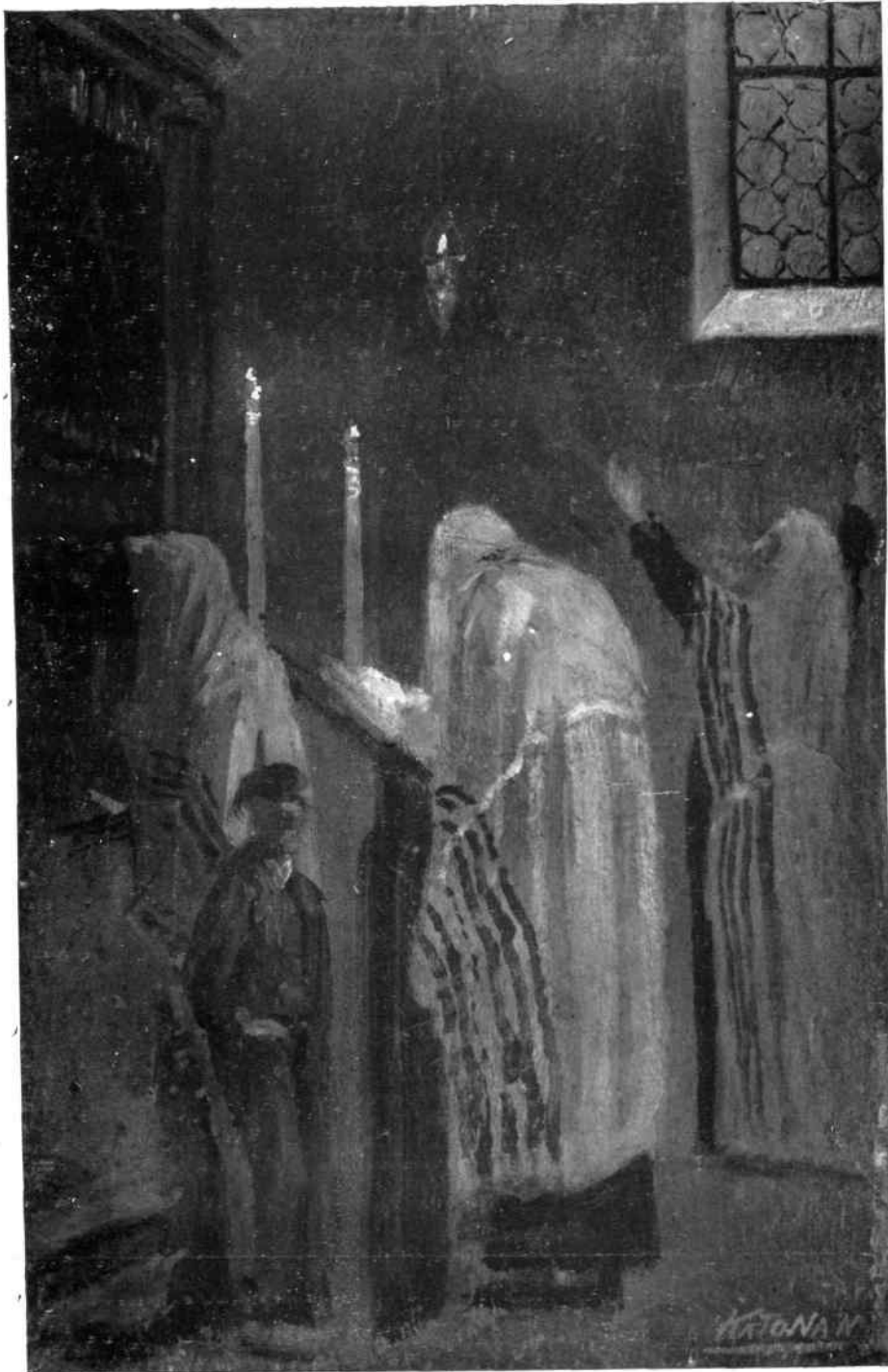
Világos, hogy áldatlan, elkeseredett és kérelhetetlen csata bontja meg majd sorainkat a számonkérő vitában. Ki volt a gyujtogató?

A kérdés mellett, ha nem tekintünk a dolgoknak már pont a felszín alatt található rétegére, tán elmehetnénk nyugodtan. De mégse. Hiszen már a radikális hadüzenet is porondra szólítja a zsidóságot. Am ha ez a hadüzenet megfelelkezett volna rólunk, nem hagy ki bennünket a véres játékból a másik tábor. Alig tört ki az olasz háború, hirtelenében a zsidóság nyakába varrták Sonninot, Salandrárt, D'Annunziót, — Cadornát csak azért nem, mert jól dolgozott a mi számunkra. És odamutattak a francia, meg az olasz páholyokra és rikoltották: látjátok, ezt cselekedték a zsidók! Közben pedig Párisban se maradt tétlen a reakció. Ott a nacionalisták és royalisták legkedvesebb témája a Les juifs russes de Paris. A cári mentorság elől menekült orosz zsidók! Három klerikális képviselő javaslatot nyújtott be a törvényhatósághoz, hogy ezeket az orosz zsidókat (ők az orosz kudarcok okozói, ők a cári terjeszkedés árulói, ők a központi hatalmak kémei, ők a gyehenna, a pokol!) vagy sorozzák be, vagy üzzék ki Páris városából és Franciaországból. Az egyetlen Gustave Hervé ejtett néhány szót a védelmükre. Hogy nem csodálja, ha elhagyták Oroszországot, hiszen a cár birodalma az antiszemizmus földje; nincs ott a zsidóknak polgári joguk, ghettóban élnek ott, pogrom az egyetlen államhatalmi részeseedésük. „És miért lelkesednének Franciaországért? — kérdezi Hervé. — Nagyon jó tudják, hogy mi hogyan bántunk azzal a tízezer önkéntes francia zsidó katonával, akik nyomban a háború kitörésekor jelentkeztek szolgálatra. Besoroztuk ez ifjakat az idegen légióba, a brutális káplárok és altisztek se regébe, amelyről minden franciának meg van a maga véleménye“. Itt vagy amott, akár Petőfi Sándor juhásza, — elkeseredésében mit lehetett tőle? nagyot üt botjával a száma fejére. A zsidó feje mindig kéznél van, nagyot üt hát rá a reakció, csak a fejére, hogy meg ne sántuljon. A sánta zsidót nem lehet besorozni.

Az eljövendő háborúban két ütköző köz

Katona Nándor: A FRIGYSZEKRÉNY ELŐTT.

Katona Nándor FELVIDÉKI ZSINAGÓGÁBAN

kerül a zsidóság. Majd meghalljuk, hogy a radikálisok belegázoltak a hitélet kertjébe. És majd megkérdik: kik azok a radikálisok? Hogy kicsodák? Hát a zsidók. És akkor tépelődhetem: már most mi a teendőm? A radikalizmus szerint haladásellenes, profitbiztosító, militarista gépezet a zsidóság, amely ha élni akar, hát át kell esnie az alapvető vallási reformáción. A reakció viszont a radikális hadüzenetet varrja majd a zsidóság nyakába, ahogy az olasz hitszegés diplomáciai bűneit is semita bélyeggel látta el.

Hatalmi, politikai tülekedések ezek. Ebben a szörnyű diszharmóniában, ebben az összegabalyított komplikáltságban ki hallja meg majd az ártatlan szimplicitást: a hit csöndes szavát? A zsidó vallás eszmei valóságát ki akarja majd a maga hamisítatlan tisztaságában meglátni? Mondjuk-e el ezeregyedszer, hogy a zsidóság vallásának belső értékeit védi, kultúráját akarja élni és nincsenek világhatalmi törekvései!? A mi lelki dispozióink — hadd hangsúlyozzam ezt Hevesi Simon klaszszikusan tömör igazságával — „tanítsanak vallásos, igaz, emelkedett erkölcsi szellemet, hazaszeretetet, egy egészséges, bölcséleti mélységgel megalapozott, üdvös világfelfogást és a belőle eredő egészséges és üdvös irányító gondolatokat a magyar zsidóság erkölcsi értékének megőrzésére és fokozására“. *Ezt akarjuk*. De ez volt a célkitűzésünk tegnap is. Aki a zsidóság nevében mást hirdet, az mandátum nélküli ügyvivőnk. Mért sürgeti számunkra a radikalizmus az alapvető, vallási reformációt, nem tudom. Mért lát a zsidóságban haladásellenes, profitbiztosító, militarista gépezetet, megint nem tudom. Ha hívő hittel hiszünk, a radikalizmus mondja el fölöttünk a halotti bucsuztatót. Ugyanezt a halotti bucsuztatót, amit még gyűlöletesebben kántálnak a túloldalon, rámutatva arra, hogy nini, ezek már nem hisznek, ezek a zsidók progresszívek, szabadkőművesek, forradalmárok, vagy amit akartok.

És mégis úgy érzem: szabad hallgatni lelkünk szózatára. Szabad hinnünk érzéseink szerint, szívünk, hagyományaink diktandója

szerint. És nem kell félnünk a háboru után elkövetkezendő háboru túlerejétől sem. Velünk a mult, velünk a jelen. Jövendőnkét kicsatázzuk tiszta eszményeink tiszta fegyvereivel. Ugy hangzik ez, mint a tósztok crescendoja. Pedig nem a szólamok belső dinamikája kedvéért teszek ezzel pontot az előcsatározások sommázására. Hanem egyedül azért, mert így hiszem. És hitről lévén szó, (a vallások dolga ugy-e bár mégis csak többé-kevésbé a religiónak is kérdése?) tán szabad hittel is argumentálni. Igaz, ez szubjektív valami. De ami élteti, ami ható és cselekvő energiává fejleszti, objektív erő. A zsidóság pedig duzzad ma is ez erőtől.

Szenvedés, máglyatűz, üldöztetés mindig megerősítette a zsidó vallás fundamentumát. Ez a rémséges háboru, amikor megsemmisíti az anyagi termelés milliárdjait, amikor milliónyi életet és kultúrjavakat pusztít, nem tudja vértengerébe fullasztani a zsidó vallás eszményeit. A békéért csatázunk. De van-e ősi, van-e kategórikusabb pacifizmus annál, amit a zsidó vallás parancsolataiban és imádságaiban hirdet? Jöjjön a béke: a zsidóság életereje új barázdákat mélyít a megmunkálendő honi földbe. Teremteni és építeni fogunk. Semmi oka, semmi célja az „alapvető vallási reformáció“-nak. Meglátja ezt majd a szociálfilozófia vagy radikalizmus is, amikor szemügyre veszi, mit végez az egyetemes kultúrfeladatok nagy kötelességeinek teljesítése során a magyar zsidóság. A háboru után elkövetkezendő új háborutól, szélsőséges világnézletek csatájának új fázisától nem kell tartania a magyar zsidóságnak. Igaz, a zsidóság ezentul sem fog hímes mezőn tarka pillangókat hajszolni. Dolgozni fog. És ha vád éri, kivédi a maga igazát. De úgylehet, már többen leszünk a defenzívában is. Akik a háboru rémséges megpróbáltatásaiban föleszmélve, megérezték, hogy zsidók, biztos, hogy a világnézletek csatájában is velünk maradnak. Erősebb, munkabíróbb, edzettebb és ha kell, elszántabb lesz a magyar zsidóság: a béke nagy munkájának hívő és kombattans serege.